

TECSİM

(bk. MÜCESSİME; TEŞHİS).

TECVİD

(التجويد)

Hadisi

makbul bir senedle rivayet etmek;
ilk dönem âlimlerince
bir hadisin senedindeki
zayıf râvileri atarak
senedi sika râvilerden oluşmuş gibi
göstermek anlamında terim

(bk. CEYYİD; TEDLİS).

TECVİD

(التجويد)

Kur'an-ı Kerim'in
kurallarına uygun biçimde
okunmasını konu alan
bilim dalı ve bu dalda yazılan
eserlerin ortak adı.

Sözlükte “bir şeyi güzel ve sağlam yapmak, onu süslemek” anlamındaki **tecvid** kelimesi için “ifrat ve tefrite kaçmadan sıfatlarına uygun şekilde harfleri mahreçlerinden çıkarmak”, “Kur'an harflerinin mahreç ve sıfatlarının konu edildiği ilim”, “Kur'an-ı Kerim'i harflerin mahreç ve sıfatlarına riayet edip vakıf, vasıl, sekte vb. tilâvet kurallarına uyararak güzel ve hatasız okumayı öğreten ilim” gibi tanımlar yapılmıştır. Tecvid nazarı bilgilere dayanmakla birlikte pratik ve sanat yönü ön plana çıkar. Nitekim Birgivi tecvidi tarif ederken harflerin mahreç ve sıfatlarını hakıyla telaffuz etme melekesinden söz etmiş, *Keşfü'z-zunûn*'da tecvid mûsikiyeye benzetilip sadece bilginin yeterli sayılmadığı ve üzerinde alıştırmalar yapılarak kazanılacak bir meleke olduğu ifade edilmiş, tecvidin amelî yönünün ehlinden (fem-i muhsin) öğrenilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Kur'an-ı Kerim'de tecvid kelimesi bulunmamakla birlikte “Kur'an'ı yavaş yavaş, tane tane, düşünerek okuma” anlamında “tertil” geçmektedir (el-Furkân 25/32; el-Müzzemmil 73/4). Kur'an'da ayrıca “kıraat” (el-A'râf 7/204; en-Nahl 16/98; el-İsrâ 17/106; el-Kiyâme 75/18; el-İnşikâk 84/21) ve “tilâvet” (el-Bakara 2/252; en-Neml 27/92; Fâtır 35/29; el-Beyyine 98/2) kelimeleri yer almaktadır. Hadislerde de Kur'an'ın okunmasıyla ilgili “tertil, tahsîn, tezyîn, kıraat, tilâvet” vb. kelimeler geçmektedir (Wensinck, *el-Mu'cem*, “rtl”, “kr'e”, “tlv” md.leri).

İbnü'l-Cezerî'nin Hz. Ali'ye nisbet ettiği “et-tertil tecvidü'l-hurûf ve ma'rifetü'l-vukûf” sözüne itibar edilirse (aş.bk.) tecvid kelimesini ilk defa Hz. Ali'nin kullandığı söylenebilir. Daha sonra İbn Mücâhid ve Ebû'l-Hasan Ali b. Ca'fer es-Saidî gibi âlimlerde rastlanan tecvid, harflerin fonetik farklılıklarını ve tilâvet kurallarını içine alan ilmin adı olarak Mekkî b. Ebû Tâlib ile Ebû Amr ed-Dânî'nin eserlerinde zikredilmiş ve zaman içinde yaygınlaşmıştır. Önceleri tecvid yerine tertîl, “hüs-n-i edâ” gibi ifadelerle yer verilmiştir. Tecvid ilminin harflerin mahreç ve sıfatları açısından lûgat ilmiyle, kelimelerin telaffuzu açısından kıraat, resmü'l-mushaf, vakıf ve ibtidâ ilimleriyle ilgisi vardır.

Tecvidin konusunu genel anlamda telaffuzu yönünden Kur'an-ı Kerim harflerinin teşkil ettiğini söylemek mümkünse de bu ilimde incelenen başlıca konular arasında harflerin mahreç ve sıfatları, lâm-ı ta'rif, tenvin, sâkin nûn ve sâkin “mîm”in okunuşuyla ilgili kurallar, idgam, med ve hükümleri, “râ”nın okunuşuna dair kurallar, kalkale, zamir, lafzâtullahın okunuşu, sekte, Kur'an okurken ortaya çıkabilecek hatalar (lahn), vakıf ve ibtidâ, vaslın kuralları, Kur'an lafızlarının ifade ettiği mânaya uygun biçimde sesin yükseltilip alçaltılması ve tilâvet âdâbı gibi hususlar yer alır. Tecvidin gayesi Kur'an-ı Kerim'in tertîl ile ve hatasız şekilde okunmasını sağlamaktır. “Kur'an'ı tertîl ile oku” (el-Müzzemmil 73/4); “Onu tertîl üzere okuduk” (el-Furkân 25/32) meâlindeki âyetler tecvidin gerekliliğine bir işaret kabul edilmiştir. Nitekim Hz. Ali, âyetlerde geçen tertîli Kur'an harflerinin mahreç ve sıfatlarına uygun biçimde telaffuz edilmesi ve durulacak yerlerin bilinmesi diye açıklamıştır (İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 209). Burada, harfleri en güzel şekilde telaffuz etmenin lüzumuna ve okuma sırasında nerede durulup nereden başlanacağına bilinmesine temas edilmiştir. Bu da Kur'an kıraatında ses ve cümle bilgisiyle anlam bilgisinin önemini gösterir (*EP* [İng.], X, 72-73).

Hız. Peygamber'in hanımı Ümmü Seleme'ye onun kıraati sorulduğunda, “Resûlullah kıraatini ayırırdı (tane tane, dura dura okurdu)” cevabını vermiştir (Tirmizî, “Fezâ'ilü'l-Kur'an”, 23; Ebû Dâvûd, “Vitr”, 20). Enes b. Mâlik de, “Resûlullah'ın kıraati medli idi” dedikten sonra besmeleyi örnek olarak zikretmiş ve Hz. Peygamber'in “bismillâh”ı, “er-rahmân”ı ve “er-rahîm”i uzattığını söylemiştir (Buhârî, “Fezâ'ilü'l-Kur'an”, 29). Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Mû-

sâ el-Eş'arî ve Ebû Huzeyfe'nin âzatlısı Sâlim gibi bazı sahâbiler Kur'an'ı güzel sesle ve tecvidle okudukları için Resûl-i Ekrem'in övgüsünü kazanmışlardır (Buhârî, “Fezâ'ilü'l-Kur'an”, 31; Müslim, “Şalâtü'l-müsâfirîn”, 236). Kur'an lafzı ve mânasıyla birlikte indirildiğine göre onun lafzının orijinal şekliyle korunması için tecvidin öğrenilmesi farz-ı kifâye, Kur'an okurken harflerin zat ve sıfât-ı lâzımelerinin bozulmasıyla ortaya çıkan lahn-ı celîden sakınacak biçimde tecvid kurallarına uyulması farz-ı ayın veya vâcip kabul edilmiştir (bk. LAHN). Tecvid kaidelerine uygun şekilde Kur'an öğretimi semâ ve arz yoluyla yapılır. Semâ “işitmek, dinlemek” anlamındadır; bununla Kur'an'ı bir hocanın okuması ve öğrencinin onu dinlemesi kastedilir. Arz ise “sunum, öğrencinin hocaya okuması” demektir. Bu sebeple önce öğrencinin hocasını dinlemesi ve ardından işittiklerini, öğrendiklerini hocasına sunması esastır. Bu iki yöntemin birlikte uygulanmasına “edâ” adı verilmiş, kıraati edâ yöntemiyle öğrenip öğrencilerine aynı yöntemle öğreten âlimlere de “ehl-i edâ” denilmiştir.

“Kendi içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, kitabı ve hikmeti tâlim edip bilmediklerinizi öğreten bir resul gönderdik” meâlindeki âyette belirtildiği üzere (el-Bakara 2/151) Resûlullah kendisine gelen vahiyleri hem ezberliyor hem ashabına okuyarak tebliğ ediyordu. Cebrâil vahiy getirince Resûl-i Ekrem onu dinlerdi; Cebrâil gidince getirdiği âyetleri o nasıl okumuşsa kendisi de öyle okur (Müslim, “Şalât”, 148), daha sonra ashabına öğretirdi. Bu da Kur'an öğretiminin başlangıçtan itibaren semâ ve arz yoluyla gerçekleştiğini göstermektedir. Tâbîler Kur'an'ı kaidelerine uygun biçimde okumayı sahâbilerden öğrenmiş ve kendilerinden sonraki nesillere öğretmiştir. Aralarında Hz. Ömer ile Zeyd b. Sâbit'in de bulunduğu birçok kişi tarafından söylenen, “Kıraat sünnettir (takip edilmesi gereken bir yoldur); sonra gelen önce gelen alır; size öğretildiği gibi okuyunuz” sözü (İbn Mücâhid, s. 49-52) bunu ifade etmektedir. Kur'an okuyuşunun orijinal şekliyle korunmuş olmasında şifahi naklin büyük önemi vardır.

Tecvid ilminin konusunu teşkil eden harflerle bunların mahreç ve sıfatları Arap dilleriyle kıraat âlimlerinin ilgi alanına girdiğinden onlar tarafından da işlenmiş, tecvid müstakil bir ilim haline gelmeden önce bazı tecvid meseleleri Arapça dil bilgisi ve kıraat kitaplarında ele alınmıştır. Nite-

TECVİD

kim Sibeveyhi *el-Kitâb*'ında harflerin mah-reç ve sıfatları, vasil ve vakfın kuralları, imâle, idgam vb. hususlar üzerinde durmuştur. Öte yandan muhtevasında idgam, izhar, kalb, med ve kasır, vakf ve vasil, fetih ve imâle, sekte gibi birçok tecvid konusunun yer aldığı kıraat kitaplarının telifine Yahyâ b. Ya'mer'le (ö. 89/708 [?]) başlandığı rivayeti dikkate alınır (Sezgin, I, 5) bu ilmin şifahî naklin yanı sıra I. (VII.) yüzyıldan itibaren kitaplara da girdiğini söylemek mümkündür. Ancak tecvidin müstakil bir ilim halinde ortaya çıkışı, III. (IX.) yüzyılın ikinci yarısı ile IV. (X.) yüzyılın ilk yarısında yaşayan âlimlerin yazdığı eserlerle gerçekleşmiştir. Bu alandaki eserlerin geç yazılmış olması tecvid ilminin teşekkülünün de geç dönemlere rastladığını göstermez. Çünkü Kur'an tecvid kurallarıyla birlikte öğretilmiş, kıraat tedrisinin de ilk basamağını teşkil etmiştir.

Literatür. Mûsâ b. Ubeydullah el-Hâkânî'nin (ö. 325/937) *el-Kaşîdetü'r-râ'iyye (el-Kaşîdetü'l-Hâkâniyye)* adlı elli bir beyitlik kasidesi tecvid ilmine dair ilk eser olarak bilinir (İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 321; *Keşfü'z-zunûn*, I, 354). Tecvid konularının tamamını kapsamamakla birlikte sonraki müellifler tarafından delil gösterilen bu kasideyi Ebû Amr ed-Dânî *Şerhu Kaşîdeti'l-Hâkânî fi't-tecvîd (et-Taḥdîd fi'l-itkân ve't-tecvîd)* adıyla şerhetmiştir (eserin ve şerhinin yazma nüshaları için bk. Sezgin, I, 14). Kasideyi Ali Hasan el-Bewvâb Dâni'nin şerhinden özetler verecek yayımlamıştır (bk. bibl.). Bu alanın ilk çalışmalarından olduğu anlaşılan Ebü'l-Hasan Ali b. Ca'fer b. Muhammed es-Sâidî'nin *et-Tenbih 'ale'l-laḥni'l-celî ve'l-laḥni'l-hafî* adlı eseri on varaklık bir risâledir (Sezgin, I, 17). Tecvid ilminin yine ilklerinden sayılan iki önemli eserden biri Mekki b. Ebû Tâlib'in *er-Ri'âye li-tecvîd'l-kırâ'e ve tahkîki lafzi't-tilâve*'si, diğeri Ebû Amr ed-Dânî'nin *et-Taḥdîd fi'l-itkân ve't-tecvîd*'idir (bk. bibl.). Bunlardan başka İbn Sînâ'nin *Meḥâricü'l-hurûf*'u (nşr. Pervîz Nâtil Hânlerî, Tahran 1333 hş.), Ebü'l-Fazl er-Râzî'nin *Kitâb fi't-tecvîd*'i (İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 212), Ebü'l-Kâsım Abdülvehhâb b. Muhammed el-Kurtubî'nin *el-Mûdîh fi't-tecvîd*'i (nşr. Gânim Kaddûrî Hamed, Küveyt 1990), İbnü'l-Bennâ el-Bağdâdî'nin *Kitâbü Beyâni'l-uyûb elletî yecibü en yectenibehe'l-kurrâ ve izâhu'l-edevât elletî büniye 'aleyhe'l-ikrâ'sı* (nşr. Gânim Kaddûrî Hamed, *MMAR* [Küveyt] XXXI/1, 1407/1987, s. 7-58), İbn Atıyye el-Endelüsî'nin *Urcûze fi meḥârici'l-hurûf*'u (Brockelmann, I, 732; *İzâhu'l-*

meknûn, I, 57), Alemüddin es-Sehâvî'nin *Cemâlü'l-kurrâ ve kemâlü'l-ikrâ'sı* (nşr. Ali Hüseyin el-Bewvâb, Kahire 1987), Ca'berî'nin *'Uḫûdü'l-cümân fi tecvidi'l-Kur'ân*'ı (Brockelmann, II, 135), İbnü'l-Cezerî'nin *et-Temhid fi 'ilmi't-tecvîd*'i (Kahire 1326; nşr. Ali Hüseyin el-Bewvâb, Riyad 1405/1985; nşr. Gânim Kaddûrî Hamed, Beyrut 1407/1986) ve *Muḫaddime'si (Muḫaddimetü'l-Cezerî, el-Muḫaddime fîmâ yecibü 'ale'l-kâr'i en ya'lemehû)* (İstanbul 1280; İzmir 1301; Tahran 1316; Delhi 1888; Cidde 1995), Abdurrahman Karabaşî'nin *Karabaş Tecvîdi* adlı çalışması, Birgivi'nin *ed-Dürü'l-yetim*'i (İzmir 1301, mecmua içinde), Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin *Cühdü'l-muḫıll*'i (nşr. Sâlim Kaddûrî el-Hamed, Amman 2001), Muhammed Mekki Nasr el-Cüveysî'nin *Nihâyetü'l-kavli'l-müfid fi 'ilmi't-tecvîd*'i (Kahire 1308), Mehmed Zihni Efendi'nin *el-Kavlü's-sedîd fi 'ilmi't-tecvîd*'i (İstanbul 1328), Ali Rıza Sağman'ın *Sağman Tecvidi-Kur'ân Nasıl Okunur* (İstanbul 1375/1955) ve *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi* (İstanbul 1958) adlı eserleri, Abdurrahman Çetin'in *Kur'ân Okuma Esasları / Tecvîd*'i (İstanbul 1987), Rubab Master'ın *Qur'an Learning the Easy Way* (baskı yeri yok, 1998), Muhammad İbrahim H. I. Surty'nin *A Course in Ilm al-Tajweed: The Science of Reciting the Qur'an* (London 1988) ve Kareema Carol Czerepinski'nin *Tajweed Rules of the Qur'an* (Cidde 2000) adlı çalışmaları bu alanda yazılan pek çok eser arasında zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Arab, "cvd" md.; *Tâcü'l-arûs*, "cvd" md.; Buhârî, "Tevhîd", 52; Ebû Dâvûd, "Edeb", 18, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 34; Sibeveyhi, *el-Kitâb* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1402/1982, IV, 117-144, 152-188, 431-477; İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a* (nşr. Şevki Dayf), Kahire 1988, s. 49-52; Mekki b. Ebû Tâlib, *er-Ri'âye* (nşr. Ahmed Hasan Ferhât), Amman 1404/1984, s. 89-92; Dâni, *et-Taḥdîd fi'l-itkân ve't-tecvîd* (nşr. Gânim Kaddûrî Hamed), Bağdad 1407/1988, s. 70; Alemüddin es-Sehâvî, *Cemâlü'l-kurrâ ve kemâlü'l-ikrâ'* (nşr. Ali Hüseyin el-Bewvâb), Mekke 1408/1987, II, 525-547; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 321; a. mlf., *en-Neşr*, I, 209-210, 212; Birgivi, *ed-Dürü'l-yetim*, İzmir 1301, s. 2; Ali el-Kârî, *el-Minehu'l-fikriyye 'alâ metni'l-Cezeriyye*, Kahire 1308, s. 28; *Keşfü'z-zunûn*, I, 353-354; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 732; II, 135; *İzâhu'l-meknûn*, I, 57; Sezgin, *GAS*, I, 5, 14, 17; Gânim Kaddûrî Hamed, *ed-Dirâsâtü's-savtiyye 'inde 'ulemâ'i't-tecvîd*, Bağdad 1406/1986, s. 13-46; Ali Hasan el-Bewvâb, "el-Kaşîdetü'l-Hâkâniyye fi'l-ikrâ'e ve ḫusni'l-edâ", *el-Mevrid*, XVI/1, Bağdad 1987, s. 115-128; F. M. Denny, "Tadwid", *EI*² (İng.), X, 72-75.

ABDURRAHMAN ÇETİN

TECVİR

(bk. TA'DİL ve TECVİR).

TEÇİZ

(التجيز)

Ölünün dinî usullere uygun olarak kabre konması için gerekli hazırlıkların yapılmasını ifade eden fıkıh terimi (bk. CENAZE).

TEDAVİ

(التداوى)

Sözlükte "hastalanmak; iyileşmek, hastalığı iyileştirmek" mânasında karşıt anlamlı kelimelerden (ezdâd) olan **devâ** kökünden türeyen **tedâvî**, "gerek bedenî gerekse ruhî hastalıkları iyileştirmek için ilâç almak / vermek ve tıbbî bakımdan gerekeni yapmak" demektir. Fakihler bu anlamı esas alarak tedaviyi "hastalığı iyileştireceğine inanılan ilâç, okuma vb. maddî ve mânevî yöntemleri kullanma" şeklinde tanımlamıştır. Aynı kökten türeyen **devâ** "ilâç ve şifa", **dâ** "hastalık" mânasına gelir. "Uğraşmak ve tedavi etmek" anlamındaki **'alc** kökünden türeyen **ilâc**, **teâlûc** ve **muâlece** kelimeleri de "tedavi" mânasında kullanılmıştır. Tedavi ve türevleri Kur'an'da yer almamakta, hadislerde ise devâ, tedavi vb. kelimeler çok yerde geçmekte, tedavi teşvik edilmekte ve bazı ilâç ve yöntemler önerilmektedir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "dvy" md.).

İnsanın hükümlere muhatap sayılması akıl sağlığının yerinde olmasına ve belli yükümlülükleri yerine getirebilmesi bedenen sağlıklı bulunmasına bağlıdır. İslâmî kaynaklarda ruh ve beden sağlığını olumsuz yönde etkileyen durumlar yanında iyi bir mümin olmayı engellemesi sebebiyle insanın iman, ahlâk ve amel bakımından mâruz kalabileceği mânevî hastalıklar üzerinde önemle durulmuştur. Kur'an'da küfür, şirk ve nifak gibi inançla ilgili hastalıklara dikkat çekilmesine (meselâ bk. el-Bakara 2/10; el-Mâide 5/52; el-Enfâl 8/49; et-Tevbe 9/125) ve daha çok bu anlamda Kur'an'ın "göğüslerdekine şifa" (Yûnus 10/57) ve "müminler için şifa ve rahmet" (el-İsrâ 17/82) şeklinde nitelendirilmesine karşılık bazı hükümlerin hafifletilme sebebi olarak değinilen bedenî hastalıkların veya özürlerin (el-Bakara 2/184, 185, 196; en-Nisâ 4/43, 102; el-Mâide 5/6; et-Tevbe 9/91; en-Nûr 24/61; el-Feth 48/17; el-Müzzemmil